

CUMHURİYET EKONOMİSİ

BİR KAVRAMLAŞTIRMA DENEMESİ

Prof. Dr. Yakup Kepenek

I. GİRİŞ: On yıla yakın bir süredir *ekonomik gelişme kuramları* önceki dönemlere göre daha gerçekçi bir çizgiye oturmuş bulunuyor. Küreselleşme, ulusal ekonomi politikalarının gözden geçirilmesine ve yeni uygulamalara gidilmesine neden oluyor. Üretim güçlerinin, yani emek ve sermayenin sayısal ve niteliksel gelişimi, açıktır ki ekonomik gelişmenin temelidir. Üretim güçlerinin gelişmesinin *altyapısı* bu bağlamda önem kazanmaktadır. Aslında bu tür bir yaklaşım, yalnız ekonomik değil, buna dayalı olarak, toplumsal, siyasal ve kültürel gelişmelerin ana dayanaklarını da açıklayıcı niteliktedir.

Yapılmak istenen, Cumhuriyet ekonomisinin belirleyici niteliklerini günümüzde geçerli olan ekonomik gelişme kuramı çerçevesinde irdelemek ya da Cumhuriyet'in *temel öge ve niteliklerinin günümüz koşullarında ne ölçüde geçerli* olduğunu saptamak ve buradan *ekonomi politikası* bağlamında ne gibi dersler alınabileceğini tartışmaya açmaktır.

II. DÜNYA, ÜÇÜNCÜ BİN YILA NASIL GİRİYOR? Bir yandan Sovyetler Birliğinin dağılması öbür yandan de kimi Uzakdoğu ekonomilerinin hızlı büyümesi, 1990'lı yıllarda ekonomik gelişme kuramlarının sorgulanmasına neden oluyor. Ekonomik büyüme ve gelişme kuramlarının *gerçeği açıklama gücü* tartışılıyor; gerçekçiliği sorgulanıyor. Ulusal ekonomilerin, tarihsel olarak, gelişme ve çöküş süreçleri ile bunların arasında uzanan onlarca değişik ülke örneği yeni yorumlara yol açıyor. Bu çerçevede ulaşılan ilk *sonuçlar* üç ana noktada özetlenebilir. Birinci saptama, yalnız sermaye birikimi ve işgücünün gelişiminin, ekonomik büyüme ve gelişmeyi açıklamada yeterli olmadığıdır. Bu ikiliye ek olarak, *yasal ve kurumsal düzenlemelerin, toplumsal sermaye ve kültürel değerlerin ve bilimsel ve teknolojik gelişmelerin* ekonomik gelişmede önemli katkılar yaptığı görülüyor. Ekonomiye ilişkin çözümlemelerde odak noktası olan *artıkdeğerin* bilgi ve teknik yeniliklerle daha hızla büyüdüğü anlaşıyor. Ekonomik kalkınmada, *sayılarla ölçülmeyen* etkenlerin büyük payı olduğu gerçeği, giderek bir egemen görüş biçiminde benimseniyor; *bilgi toplumuna geçiş* bu çerçevede vurgulanıyor(1). İkincisi, neoklasik büyüme kuramı, azgelişmiş/gelişmekte olan ulusların, piyasa mekanizmasının serbestçe işleyişi ve bunun sağlayacağı tam rekabet sonucu, önde giden ya da gelişmiş uluslara yetişecekleri öne sürülmekteydi. Neoklasik ekonomi kuramları bu önermesi IMF uygulamalarında da esas alınıyordu. Yeni büyüme kuramları, *yetişme* ya da *yakınlaşmanın* öyle *kendiliğinden gerçekleşemeyeceğini* bu amaçla *tüm toplumsal ekonomik güçleri* harekete geçirecek ulusal politikaların oluşturulması gerektiğini öne sürüyor (2)

Üçüncü nokta *Küreselleşme sürecine* verilen *olumlu* tepkidir; daha açığı bu sürecin özgül koşullarının ulusal yarara dönüştürülmesidir. Burada Küreselleşme tartışmalarının ayrıntısına girmeye gerek yok. Ancak, özellikle *gelişmiş ülkeler, küreselleşmeden daha çok ulusal yarar sağlamak amacıyla ulusal yenileşme politikaları oluşturuyorlar*. Çünkü uluslararası düzlemde rekabet edebilmenin önkoşulu becerilerin ve teknolojik yeterliliklerin geliştirilmesidir ve bu da ancak *bütüncül* bir ulusal gelişme yaklaşımıyla gerçekleştirilebilir. Her ülke kendi toplumsal ve tarihsel gelişme sürecine, fiziksel olanaklarına ve kültürel koşullarına bağlı olarak ulusal yenileşme program ve politikalarını (UYP) biçimlendiriyor (3).

Ulusal ekonomi politikası anlayışının tarihsel evrimi incelendiğinde, bu sürecin, yalnız nesnel ya da maddi temellere dayanmadığı, bunlarla birlikte elle tutulup gözle görülmeyen öğeleri de içerdiği açıkça görülüyor. Ulusal üretimin artırılması amacıyla yerli işgücü ve sermaye kaynaklarının harekete geçirilmesi ve bunun bir eşgüdüm içinde gerçekleştirilmesi önemlidir. Ancak bunlar kadar, aslında uzun dönemli kalkınma açısından çok daha kalıcı etkileri bulunan, kültür, sanat ve bilim alanında *ulusal yeterliliğin* güçlendirilmesidir. Geçmişte İngiltere'nin gerçekleştirdiği sanayi devrimi karşısında bu konuda geç kalan ülkelerde, özellikle ABD ve Almanya ile başlayan, sonra da Japonya ve bir ölçüde de Güney Kore'nin sürdürdüğü yöntemlerde, bütüncül yaklaşımın çok belirgin izleri bulunmaktadır. Sovyetler Birliği, küresel kapitalizme bütüncül tepkinin hiç kuskusuz çok farklı nitelikte bir başka örneği sayılamaz mı? Ulusal yenileşme politikası, günümüzde *bilgi ve teknoloji ağırlıklı* bir yeni düzleme taşıyor ve bu alanda da tam bir *bütünsellik* gösteriyor. Birikimin, *bilim ve teknoloji* boyutunu öne çıkarıyor; böyle olunca da fiziksel sermaye kadar, belki ondan da önemli olarak emeğin niteliksel gelişimine, yani *çağdaş eğitime* özel bir önem verilmesini gerektiriyor. Özellikle,

mesleki ve teknik eğitime öncelik verilmesi ve zorunlu eğitimin daha uzun bir süreyi kapsaması, *bireyin yeteneklerinin ve yaratıcılığının olabildiğince geliştirilmesi, ulusal bir amaç konumuna yükseliyor*. Bunlarla da yetinilmiyor, esnek ve devingen *kurumlarla oluşturulması*; ekonomik birim ve işletmelerin en yeni üretim tekniklerini kullanmaları; teknolojinin dışalımıyla yerli kullanımı arasında uyum sağlanması ve ülke için en uygun teknolojinin transferi; çevreye ve tüketiciye duyarlı üretim kamu kurum ve kuruluşlarının etkinlik, verimlilik, yansızlık ve dürüstlük ilkeleriyle yeniden yapılandırılması; eğitim ve kültür kurumlarının bu süreçte etkin bir biçimde katılımı, kısaca *ulusal yapının tüm birimleriyle yenileşmesi* öngörülüyor. Yeni bir düzlemde ve konumda sergilenmekle birlik *bütüncül ulusal yenileşme* alanındaki 1990'ların uygulamalarının Cumhuriyet'in yenileşme programı *içerik yönüyle de* büyük koşutluklar gösterdiği belirtilebilir.

Kısaca, küreselleşme, *ulusal gelişme politikaların önemini azaltmıyor*, tam tersine artırıyor. Ancak ulusal gelişme politikaları *değişik bir düzleme kayıyor; çok boyutlulaşıyor, güçleşiyor, sanayileşme kavramı bilim ve teknoloji ile yepyeni bir içerik kazanmış bulunuyor*. Günümüzde kimi *anahtar teslimi* büyük sanayi tesisleri kurmak yeterli olmuyor, *teknoloji yeterliliğini güçlendirmek gerekiyor*. Ek olarak bu ülkelerin yönetimleri, çokuluslu ortaklıkların dünyayı sardığı bir ortamda kendilerini seçimle işbaşına getiren insanların, yani ulusun çıkarlarının korunmasına önem vermek *zorunluluğunu* duyuyor. Kısaca, 1980'li yılların sonlarında hızla kuramlaştırılan *Küreselleşme sonucu ulusal kalkınmacılığın artlık önemini kalmadığı* görüşü zayıflıyor; buna bağlı olarak *gelişmeci devlet kavramı, toplumun bilim ve teknoloji alanında güçlenmesine dayalı yeni bir düzleme* taşınıyor. Geline nokta, özellikle gelişmiş ülkeler için *bütüncül bir ulusal kalkınmacılık* geçerlidir. Bu politikanın dayanağı, *ulusal bilgi ve teknoloji yeterliliğini* güçlendirmektir. Çünkü, *ekonomik artığın* asıl kaynağının ileri teknolojilerin özümsemesi ve yenilerinin *yaratılması* olduğu, ekonomik büyüme kuramlarının son yıllardaki en önemli vurgusu ya da *buluşudur*.

Gelişmiş ülkelerin açık ya da kapalı bir biçimde uyguladığı ulusal yenileşme politikalarının gelişmekte olan ülkeler için de öncelikli, ancak değişik nitelikli olması kaçınılmazdır. Öncelik konusu açık; gelişmekte olan bir ekonominin önde gidenlere yetişmesi ya da onları yakalaması, *yaşamsal bir önemde* olmak üzere, ulusal politika düzenlemelerini gerektirir. Ulusal yenileşme politikasının serbest piyasa mantığıyla uyumu, *gelişmiş ekonomilerde* kolayca sağlanabiliyor. Çünkü, o ülkelerde gelişmenin ekonomi-dışı altyapısı, kurumları, kültür, sanat ve özellikle de bilim ve teknoloji yeterlilikleriyle, önceden oluşturulmuş bulunuyor. Sürecin temelini oluşturan *insana yatırım* ve bu bağlamda *bireyin yaratıcılığının* önündeki ekonomik ya da ekonomi-dışı tüm engellerin *toplumsal düzenlemelerle* kaldırılmış olması, kuskusuz büyük bir ön kazanımdır. Yenileşmenin temelini oluşturan toplumsal ve bireysel *yaratıcılık gizilgücünün (potansiyelinin)* gerçevesi çizilmiştir. Ulusal yenileşme, bilim ve teknoloji eksenine kolayca oturtuluyor.

Sorun, gelişmekte olan ülkelerin uygulayacakları ulusal yenileşme politikasının içeriğine ya da niteliğinde düğümleniyor. Burada bir nokta oldukça açıktır: geçmişte, hiçbir ulusal ekonomik gelişme, katıksız serbest piyasa koşullarında gerçekleşmemiştir. Bu noktanın altı çizildikten sonra tartışılan azgelişmiş/gelişmekte olan ekonomilerde nasıl bir ulusal yenileşme programının uygulanacağıdır. Cumhuriyet ekonomisinin bu konuda söyleyeceği çok şey var.
